

НІЖИНСЬКА СТАРОВИНА



19 (22)

ÖÄÍ ÒÐ Í ÀÌ 'BÒÊÎ ÇÍ AÄÑÒÄÄ

Í àö³îíàëüíî; àëääâî³; íàóê Óéðà;íè

3

Óéðà;ííüéîîî òíààðèíòàà íòíðîíèè íàì 'yòîè

³ñòîð³; òà éóëüòóðè

МІЖУНСЬКА СТАРОВИНА

çá³ðíèè ðää³îíàëüíî; ³ñòîð³;

òà íàì 'yòèîçíàäîàà

ñ á ð³ ÿ

“Міжunoзнавчі стyгії”

№12

Äèíóè 19(22)

É È - Ä

Öáíòð íàì 'yòèîçíàäîàà Í ÄÍ Óéðà;íè³ ÓÒÍ Í²É

2015

Рекомендовано до друку
Вченою радою Центру пам'яткознавства НАН України і УТОПІК
(протокол № 11 від 27 листопада 2014 р.)

Редакційна колегія:
головний редактор – *С.І. Посохов*
заступники головного редактора – *О.Б. Коваленко, О.М. Титова*
члени редколегії – *Л.М. Бесов, О.Д. Бойко, І.В. Верба, Я.В. Верменич,*
Л.О. Гріффен, В.О. Константинов, В.І. Мезенцев, О.П. Моця,
А.А. Непомнячий, Г.В. Самойленко, Н.М. Сенченко
відповідальний секретар – *С.Ю. Зозуля*

Адреса редакції:
01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корп. 19; e-mail: zp_vydannja@ukr.net
тел. +380-44-2807879, тел/факс +380-44-2806463

Адреса веб-сайту видання:
http://pamjatky.org.ua/?page_id=579

Видання зареєстровано Міністерством юстиції України
(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації –
серія КВ № 16327-4799Р від 02.02.2010 р.)

Збірник наукових праць «Ніжинська старовина» внесений до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з історичних наук (Постанова Президії ВАК України № 1–05/1 від 26.01.2011 р.)

Частина матеріалів випуску була апробована під час проведення в Ніжині та Батурині 24–26 вересня 2014 р. III Міжнародних Спаських наукових читань, присвячених 110-річчю від дня народження І.Г. Спаського

*Редакційна колегія висловлює щирі вдячність
приватному підприємцеві М.М. Лисенку
за надання допомоги у виданні даного випуску збірника*



Ç İ ² Ñ Ò

Ðíàëíà Ñíàííóèèò ó ñíó³íéóëíóóóóíí ó íðíííóíð³

- Тарасенко І. (Київ)* Історія друкування книги
І.Г. Спаського “Дукачі та дукати України”
(за листами І.Г. Спаського і С.А. Таранушенка).....5
- Дорохіна Т. (Чернігів), Луговик Т. (Чернігів)*
Ніжинські етнографічні замітки в щоденнику Є.Ю. Спаської14
- Гейда О. (Чернігів)* Епістолярій Євгенії та Івана Спаських
в особовому фонді Дмитра Бочкова..... 23
- Зозуля С. (Київ)* Листування І.Г. Спаського з В.К. Пухтинським ... 32

Í ³æëí àðóáíéíã³÷íéé òà ë³òííèííéé

- Kedun I. (Nizhyn)* Archaeological research in Nizhyn’s territory
in 2012–2014..... 65

Õðíí³èà èíçàóóëí; áíàè

- Лесик Л. (Ніжин)* Діяльність ремісничих цехів Ніжина
та їх взаємодія з міським магістратом (XVII–XVIII ст.)71
- Токарев С. (Чернігів)* Козацько-старшинська родина Борсуків
у суспільно-політичному житті Української козацької держави
другої половини XVII–XVIII ст.....77

²ííóíð³ú Í ³æëí Ùèíè ³ííáðííóëí; òà íííó³ííáðííóëí; áíàè

- Діденко Т. (Ніжин)* Ніжинське товариство Червоного Хреста 85
- Нагорна Н. (Ніжин), Лихута О. (Ніжин)* Медицина під знаком
свастики: заклади охорони здоров’я Ніжинщини в умовах німе-
цької окупації (1941–1943 років)..... 93

Í àóèà, ííá³òà, éóëíóóòà

- Гордієнко Д. (Київ)* Гурток шанувальників класичної філології при
Історико-філологічному інституті князя Безбородька в Ніжині.... 105

Àèààóí³ í³æëí ó³

- Кислиця П. (Суми)* Реалії Ніжина початку XIX ст.
у п’єсі Івана Кочерги “Фея гіркою мигдалю”127

Àðó³áí³ çíàð³æèè

- Мицик Ю. (Київ), Тарасенко І. (Київ)* Початок опису
Ніжинського полку у класичному творі О.М. Лазаревського
(продовження) 139

НІЖИНСЬКА СТАРОВИНА

Травкіна О. (Чернігів) Опис Ніжинського магістрату 1781 р. 146

Діаоаіґґі, әеӗеоӗӗӗ, ііӗӗӗӗііі

Морозов О. (Ніжин) Рец. на кн.: Описи нумизматического собрания учреждений Нежинской высшей школы середины XIX – первой трети XX вв.: исслед. и док. / сост.: Самойленко А.Г., Зозуля С.Ю., Потапенко М.В.; Нежин. гос. ун-т им. Н. Гоголя, Центр памятниковедения НАН Украины и УООПИК. – Нежин : НГУ им. Н. Гоголя, 2013. – 192 с. ; илл. 149

Самойленко О. (Ніжин) Рец. на кн.: *Зозуля С.Ю.* Ніжин модерної доби: студії з історіографії, пам'яткознавства, персоналістики / С.Ю. Зозуля ; Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, Північно-Східне регіональне відділення. – К. : Видавець Олег Філюк. – 344 с. ; іл..... 153

Едәәґґаәәә ііґґәәә

Кондрашов В. (Миколаїв) Сторінки історії села Прохори на Ніжинщині..... 155

Аӗӗӗӗ іӗӗӗ іӗӗӗ аӗӗӗӗӗӗӗ 158

ӗӗӗӗӗӗӗӗ аӗӗӗӗӗӗӗӗ іӗӗӗӗӗӗӗӗ аӗӗӗӗӗӗӗӗ..... 159

* * *

У збірці використані графіка та світлини
надані авторами публікацій

* * *

Фонове зображення обкладинки:
фрагмент плану міста Ніжина 1773 року

А В Т О Р И З Б І Р Н И К А

- Гейда Ольга Сергіївна** – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії та археології України Інституту історії, етнології та правознавства ім. О.М. Лазаревського Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка (Чернігів)
- Гордієнко Дмитро Сергійович** – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України (Київ)
- Діденко Тетяна Олександрівна** – науковий співробітник історичного відділу Ніжинського краєзнавчого музею ім. Спаського І.Г. (Ніжин)
- Дорохіна Тамара Федорівна** – кандидат історичних наук, доцент кафедри етнології та краєзнавчо-туристичної роботи Інституту історії, етнології та правознавства ім. О.М. Лазаревського Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка (Чернігів)
- Зозуля Сергій Юрійович** – старший науковий співробітник Центру пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, керівник Північно-Східного регіонального відділення Центру пам'яткознавства НАН України і УТОПІК (Київ)
- Кедун Іван Станіславович** – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (Ніжин)
- Кислиця Пилип Маркович** – філолог, пенсіонер (Суми)
- Лесик Людмила Василівна** – учитель Ніжинської загальноосвітньої школи № 12 (Ніжин)
- Лихута Олександр Дмитрович** – учень Ніжинської гімназії № 16 (Ніжин)
- Луговик Тетяна Вікторівна** – магістрант кафедри етнології та краєзнавчо-туристичної роботи Інституту історії, етнології та правознавства ім. О.М. Лазаревського Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка (Чернігів)
- Мицик Юрій Андрійович** – доктор історичних наук, завідувач відділу пам'яток княжої та козацької доби Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України (Київ)
- Морозов Олександр Сергійович** – директор бібліотеки ім. академіка М.О. Лавровського, завідувач Музею рідкісної книги бібліотеки ім. акад. М.О. Лавровського Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя; протоієрей, священник Кафедрального собору Всіх Святих УПЦ КП (Ніжин)
- Нагорна Наталія Миколаївна** – учитель Ніжинської гімназії № 16 (Ніжин)
- Самойленко Олександр Григорович** – кандидат історичних наук, проректор з науково-педагогічної та методичної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (Ніжин)
- Тарасенко Інна Юрійівна** – кандидат історичних наук, науковий співробітник Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України (Київ)
- Токарев Сергій Анатолійович** – науковий редактор Науково-методичного центру з випуску Чернігівського тому енциклопедичного видання “Звід пам'яток історії та культури України” Чернігівської обласної ради (Чернігів)
- Травкіна Ольга Іванівна** – кандидат історичних наук, завідувач відділу музейної та науково-фондової діяльності Національного архітектурно-історичного заповідника “Чернігів стародавній” (Чернігів)

І Н Ф О Р М А Ц І Я Д Л Я А В Т О Р І В

Редакційна колегія «Ніжинської старовини» запрошує до співпраці дослідників – професійних і аматорів (для публікації в серії «Ніжинознавчі студії»), що вивчають проблеми історії та пам'яткознавства міста Ніжина й Ніжинщини від найдавнішого часу до сьогодення, досліджують біографії визначних і пересічних міщан; відомих діячів, життя чи діяльність яких у будь-якій мірі пов'язане з давнім містом над Остром і його округою. Приймаємо також рецензії на видання, що зачіпають ніжинознавчі проблеми або написані ніжинцями.

Також запрошуємо до співпраці (для публікації в серії «Пам'яткознавство Північного регіону України») дослідників проблем з історії, теорії та методології пам'яткознавства та пам'яткоохоронної справи Північного етноісторичного регіону України, музеєзнавства, а також регіональної історії й етнології вказаного регіону (Східне Полісся, Північна Полтавщина, Західна Сіверщина, Стародубщина).

Зважаючи на задекларований науковий характер збірки, при розгляді надісланих матеріалів пріоритет буде надаватися саме науковим розвідкам. **Науково-публіцистичні матеріали як за змістом, так і за оформленням (без посилань у тексті, але обов'язково зі списком використаної літератури після тексту) друкуються в краєзнавчому розділі**, за винятком окремих випадків, узгоджених із відповідальними секретарями редакційної колегії. Суто публіцистичні або надані без належного наукового оформлення (відомості про автора (авторів), науковий апарат, УДК, анотації, ключові слова) науково-публіцистичні роботи **не розглядатимуться**.

Матеріали мають бути оформлені згідно діючих вимог, затверджених ВАК України до публікацій у фахових виданнях (науковий апарат, структура викладу тощо).

Оформлені згідно вимог ВАК України до публікацій у фахових виданнях (структура, науковий апарат тощо) матеріали (*роздрук (бажано) і електронну версію (обов'язково)*) прохання надсилати на поштову чи електронну адресу Центру пам'яткознавства НАН України і УТО-ППК, або передати особисто до редакції (адреси вказані після даної інформації для авторів).

УВАГА! Без електронної версії матеріал друкуватися не буде!

Лише у виняткових випадках (узгоджених із редакцією) можливе подання матеріалу лише на паперовому носії, але чітко надрукованого, без рукописних вставок, виправлень, закреслень тощо.

Обсяг матеріалу – до 0,75 авт. арк. (до 30 тис. знаків із пробілами).

Інформацію про автора (авторів) необхідно вмістити перед заголовком дослідження без скорочень за таким алгоритмом: *прізвище, ім'я (повністю), по-батькові (повністю); наукова ступінь, наукове звання; посада й місце роботи – обов'язково (для непрацюючого пенсіонера – науковий фах); електронна адреса (обов'язково (за відсутності такої вказати поштову адресу); телефон (бажано).*

Електронну версію надавати на будь-якому з оптичних або цифрових носіїв. На e-mail бажано надсилати в заархівованому вигляді (архів із розширенням *.rar або *.zip).

УВАГА! Архів має бути звичайний, без формату саморозпакування!

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ВАРІАНТУ

✓ текст

виконаний у будь-якому текстовому редакторі чи процесорі, але *збережений у формі звичайного тексту **виключно** із розширенням *.txt (режим блокнота);* гарнітура Times New Roman (розмір кеглю, міжрядкового інтервалу значення не має);

✓ **науковий апарат**

ПОСИЛАННЯ, ЗАУВАЖЕННЯ, ПРИМІТКИ – винятково післятекстові з нумерацією за зростанням (гарнітура Times New Roman Суг; індекси посилань у тексті у квадратних дужках звичайними цифрами (напр.: [15] тощо) **УВАГА! В одних дужках має бути лише один номер посилання; у тексті посилання – одне чи кілька джерел (або текст зауваження чи примітки).** Текст посилань наприкінці тексту статті після заголовку «Джерела та література» у вигляді нумерованого списку (форму посилання оформляти згідно вимог ВАК України – див.: Бюлетень ВАК України, № 3 за 2010 р. (для архівних джерел) та № 10 за 2007 р. (для друкованих джерел).

✓ **графіка:**

ІЛЮСТРАЦІЇ – у режимі «градації сірого» (тобто чорно-біле зображення), окремим файлом кожна, на тому ж або окремому носію; розширення 200 dpi, формат *.JPEG або *.TIFF, розмір 10×15 см (де 10 см – базова (менша) сторона, інша сторона – за пропорціями).

ТАБЛИЦІ, СХЕМИ, ДІАГРАМИ – у вигляді графічного файлу або віртуального роздруку у форматі *.pdf у масштабі 1:1, максимальна ширина зображення – 10 см.

УВАГА! Максимальна кількість ілюстрацій (рисуноків (малюнків), світлин) разом – 8 позицій! Максимальна кількість іншої графіки (таблиць, схем, діаграм тощо) – разом – 10 позицій!

Згідно з вимогами ВАК України до фахових видань, **ОБОВ'ЯЗКОВОЮ УМОВОЮ** для публікації Вашого матеріалу є наявність **УДК, а також анотацій і ключових слів українською, російською й англійською мовами** (до 400 друк. знаків кожна; переклад прізвища, ініціалів автора та заголовку публікації обов'язковий), а також **РОЗШИРЕНОЇ** (до 2,5 тис. знаків) **АНГЛОМОВНОЇ АНОТАЦІЇ** (для оприлюднення на веб-сайті видання).

Приклад оформлення матеріалів для друку у виданнях Центру пам'яткознавства НАН України і УТОПК можна знайти на сайті «Відлуння віків» (<http://ramjatku.org.ua>; закладка «Центр пам'яткознавства») (відповідне гіперпосилання наприкінці тексту)).

Редакційна колегія залишає за собою право на відбір, стилістичне, лексичне, орфографічне та пунктуаційне редагування матеріалів. Надіслані рукописи не рецензуються і не повертаються.

Листування з авторами на сторінках збірки не ведеться. За достовірність фактів, посилань, приміток, коментарів відповідає автор (автори) публікації.

Кожен автор (співатор) має право на 1 авторський примірник, котрий отримується особисто. Авторський примірник може бути надісланий поштою (бандероллю з післяплатою, розмір якої дорівнює сумі вартості поштових витрат [тільки в межах України, іноземні автори вирішують спосіб отримання авторського примірника окремо за вказаними далі координатами]).

КОНТАКТНІ КООРДИНАТИ

Зозуля С.Ю., вул. Об'їжджа, 56, м. Ніжин Чернігівської обл., 16600, Україна
(із поміткою «для збірника «Ніжинська старовина»)
тел. +380-68-353-59-57 (моб), +380-44-280-7879 (роб)
тел./факс +380-44-280-6463 (роб)

Морозов О.С., вул. Синяківська, 75В, кв. 9, м. Ніжин Чернігівської обл., 16600, Україна
(із поміткою «для збірника «Ніжинська старовина»)
тел. +380-68-814-8455 (моб), +380-46-31-22457 (роб)
e-mail: zp_vydannja@ukr.net

Ш А Н О В Н І К О Л Е Г И !

Повідомляємо, що за розпорядженням Президії Національної Академії наук України № 408 від 15.06.2007 р. в Центрі пам'яткознавства НАН України і УТОПК з 01.09.2008 р. діє аспірантура, де передбачається підготовка спеціалістів із відривом від виробництва та без відриву від виробництва за спеціальністю 26.00.05 – Музєєзнавство. Пам'яткознавство.

Також повідомляємо, що згідно з рішенням Президії Державної атестаційної комісії МОН України № 55–06/7 від 08.10.2008 р. при Центрі пам'яткознавства НАН України і УТОПК створено й з 13.10.2008 р. розпочала свою роботу спеціалізована вчена рада К 26.242.01 з правом прийняття до розгляду та проведення захистів дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю: 26.00.05 – Музєєзнавство. Пам'яткознавство. (Перереєстрована згідно з наказом Департаменту атестації кадрів Міністерства освіти і науки України № 41 від 17.01.2014 р.).

Запрошуємо до співпраці.

Довідки за телефоном: +380-44-280-7879

e-mail: m-center@ukr.net

Ніжинська

Н 61 **старовина** : Збірник регіональної історії та пам'яткознавства. (Серія "Ніжинознавчі студії", № 12) / Посохов С.І. (гол. ред.), Коваленко О.Б. (заст. гол. ред.), Титова О.М. (заст. гол. ред.), Бесов Л.М., Бойко О.Д., Верба І.В. [та ін.] ; Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПК. Вип. 19 (22). – К. : Центр пам'яткознавства НАН України, 2015. – 162 с.

У дев'ятнадцятому випуску збірки наукових праць «Ніжинська старовина» міститься низка міститься низка ніжинознавчих студій історичного, пам'яткознавчого та краєзнавчого спрямування, що зачіпають проблеми дослідження історії та пам'яток культурної спадщини Ніжина та Ніжинщини. Частина матеріалів, уміщених у випуску, була апробована під час проведення в Ніжині та Батурині 24–26 вересня 2014 р. III Міжнародних Спаських наукових читань, присвячених 110-річчю від дня народження І.Г. Спаського.

Видання розраховане як на фахівців: істориків, археологів, музєєзнавців, мистецтвознавців, пам'яткознавців тощо, так і на широкий загал читачів – усіх, хто цікавиться старожитностями означеного регіону, історією і культурою України в цілому.

УДК 930.1+94(477.51)«16–21»
ББК 63+63.3+63.4

Наукове видання

НІЖИНСЬКА СТАРОВИНА

**Збірник регіональної історії
та пам'яткознавства**

(серія: «Ніжинознавчі студії», № 12)

**Випуск 19 (22)
2015 р.**

Дизайн обкладинки: С.Ю. Зозуля

Макетування: Л.І. Лисенко

Редагування: С.Ю. Зозуля, О.С. Морозов

Редакційна колегія збірника залишає за собою право на стилістичне, лексичне, орфографічне та пунктуаційне редагування матеріалів.

Надані авторами рукописи не рецензуються і не повертаються.

Листування з авторами на сторінках збірки не ведеться.

За достовірність фактів, посилань, приміток, коментарів
відповідає автор (автори) публікації.

Редакція не завжди поділяє точку зору автора (авторів) публікацій.

Підписано до друку 12.01.2015 р.

Формат 70×100/16. Ум. друк. арк. 13,33.

Обл.-вид. арк. 16,33. Наклад 100 прим.

Зам. № 949.

Видавець

Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК

(Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 2429
від 07.02.2006 р.); вул. Івана Мазепи, 21, корп. 19, м. Київ, 01015, Україна;
тел./факс: +380 (44) 2807879, e-mail: m-center@ukr.net

Виготовлювач

П.І. Лисенко М.М.

м. Ніжин Чернігівської обл., вул. Шевченка, 20,

тел./факс: +38 (04631) 90985

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 2776 від 26.02.2007 р.

ВИДАВНИЦТВО, ПОЛІГРАФІЯ

КНИГИ, ЖУРНАЛИ, БУКЛЕТИ, ЛИСТІВКИ, БЛАНКИ



вул. Шевченка, 20
м. Ніжин
Чернігівської обл.

Тел.: (04631) 9-09-95
(067) 44 12 12 4
E-mail: milanik@land.ru

**ДИЗАЙН, ВЕРСТКА,
ДРУК** ч/б, кольоровий
(формату А4, А3, А2, А1)

ТИРАЖУВАННЯ
ч/б, колір,
(ризографія, офсет)

**ПІСЛЯДРУКАРСЬКА
ОБРОБКА:**
прошивка, проклейка,
ламінування і т.д.

Вся продукція виготовляється на власному обладнанні.



НА КНИЖКОВУ ПОЛИЦЮ

Пропонуємо до Вашої уваги книгу про наше чудове місто, у якій представлені визначні місця й пам'ятки архітектури Ніжина.

Книга складається із розділів, кожен з яких – це маршрут певною частиною (вулицею) міста. До кожного розділу розроблена карта з позначенням місць, цікавих для відвідування.

Книга розрахована на гостей і всіх тих, хто цікавиться історією, архітектурою та культурними традиціями Ніжина.



Придбати книгу можна у магазині "Освіта" на площі І. Франка,
"Віват канцелярія" по вул. Гоголя,
у видавництві за адресою: вул. Шевченка, 20
тел. (04631) 90995; (067) 4412124